

Ана КОЦИЋ СТАНКОВИЋ
ПРЕДСТАВЕ О ЖЕНАМА
У КЊИЖЕВНОСТИ И КУЛТУРИ
КОЛОНИЈАЛНЕ АМЕРИКЕ¹

anakocic@hotmail.com

Филозофски факултет
Универзитет у Нишу

Апстракт: Рад се бави начинима представљања жена у књижевности и култури колонијалне Америке утемељеним у владајућим односима моћи. Од књижевности и уметности истраживања и освајања, преко књижевно-научних и уметничких врста насталих у колонијалној Северној Америци, анализирају се примери различитих пракси представљања жена и њихове метафоричке импликације. Посебна пажња поклања се функцији и оригиналној намени одређених текстова, било да је у питању пропаганда или потврђивање доминантног верског и политичког наратива. Заступа се теза да су управо односи моћи и културно-историјски контекст обликовали обрасце представљања жена, најчешће с нагласком на њихову наводну пасивност, беспомоћност, али и ласцивност и превртљивост, као и недостатак интелектуалне и моралне снаге. Докази за овакву тврдњу илуструју се примерима из књижевности и културе колонијалне Америке у којима се кроз родне метафоре жене повезују с 'новооткривеним' континентом кроз троп о плодној девици, или с унапред одређеним родним улогама крхке даме или домаћице, али и носиоцима одговорности за морално стање колоније кроз разне стереотипе о прописаном (не)пожељном понашању.

Кључне речи: Америчка књижевност, колонијална Америка, стереотип, студије рода, Други, представљање/репрезентација, постколонијалне студије

Увод

Књижевност колонијалне (Северне) Америке настала је делимично као последица контаката између истраживача и дошљака из земаља Западне Европе (првенствено Енглеске и Шпаније) и домородачких становника америчких континената, а делимично као израз доживљаја новог света колониста пореклом из 'старог' света. Они који су стварали колонијалну књижевност и културу, углавном бели мушкарци, Англосаксонци, протестанти, врло често су кроз уметност, али и науку, законе и политички дискурс формирали мишљења, знања, често и предрасуде и стереотипе о онима који нису били у позицији моћи, на тај начин их обележавајући и прописујући им одређени идентитет и улоге. Међу онима који су у овом периоду били у политички, законски и културно неравноправном положају свакако су биле жене.

¹ Рад представља извод из необјављене докторске тезе ауторке *Културни и књижевни аспекти колективних представа о мањинским групама у колонијалној Америци*, одбрањене на Филозофском факултету у Нишу 2017. године.

Кад говоримо о представама о женама које су се шириле путем књижевности колонијалне Америке, поред самих текстова, посебно је важна и њихова сврха и начин на који су стварани, као и историјски и културни контекст у коме су настали. Ово је нарочито важно приликом разматрања колонијалне књижевности јер се под тим појмом подразумева изузетно широк дијапазон списка, много шири од оног што данас подразумевамо под уметничком књижевношћу. Како наводи Пери Милер (Perry Miller 1963: 7), колонијална култура била је заправо култура Енглеске тог доба, а у Енглеској се под књижевношћу подразумевао „читав скуп текстова вреднованих у друштву: филозофија, историја, есеји и писма као и песме“ (Eagleton 1996: 15–16). Историјски, анализирани примери су из периода од краја 15. века (првог Колумбовог путовања у Америку) до краја 18. века, односно успостављања независних Сједињених Америчких Држава. Истраживани корпус чине текстови, дневници, песме, извештаји, слике, гравуре и друга уметничка дела и артефакти како из периода открића и истраживања, тако и дела енглеских колониста све до почетака националне књижевности и независности САД. Књижевност колонијалне Америке, која обухвата и књижевне и књижевно-научне врсте настале у периоду истраживања и освајања као и у доба оснивања колонија у Северној Америци, те шире схваћена култура и уметност настала у истом периоду, представљају плодно и важно тло за истраживање представа о женама јер су праксе представљања из тог периода не само одраз политичких, културних и историјских околности тога доба већ су се тада формирали и обрасци, праксе представљања и неписана правила која ће важити и касније по успостављању САД, те се могу приметити и у примерима из касније америчке књижевности.

Колонијална књижевност и култура и представе о женама

Представе о женама, како европског, тако и америчког и афричког порекла, настале у колонијалном дискурсу биле су део ширег процеса стварања међукултурних контаката и образаца представљања у Новом свету, као и манифестација тада важећих односа моћи (Fischer 2005: 3–7). Док су 'расно'²² другачије жене често приказиване као бестијални Други, жене европског порекла приказиване су у светлу прописаних родних улога. Такође, када је реч о начинима представљања, уочљиво је неколико образаца у зависности од историјског периода у коме су представе настале. Приметна је веза између сврхе и функције одређене врсте текстова и начина представљања жена.

2 У складу са праксом у академској литератури која се бави овом тематиком, и овде се реч 'раса' користи искључиво уз наводнике како би се истакла културна конструктивност овог појма.

У промотивној књижевности из периода истраживања, фигура податне жене која мами истраживаче била је централна метафора Америке (Schramm 2008: 73). Америка је описивана суперлативима попут „најплоднија“ како би се створио утисак да је Нови свет заправо рајски врт који чека европске досељенике, који ће га без помуке освојити и заузети, и користити се његовим немерљивим богатствима. Честе су биле асоцијације између Америке као стидљиве девице, на једној, и разуздане, дивље и неприступачне Амазонке на другој страни, а овакве представе су се метонимијски односиле и на њене првобитне насељенике Индијанце (Shohat 1991: 51–5). Новооткривен континент и његови становници су преко родних метафора представљани и као гостољубиви, наивни, неискусни и лако доступни европским истраживачима. Метафором плодне девице која је често коришћена у описима Америке, али и индијанских жена, стварао се утисак да ће европска колонизација ионако плодну и податну земљу учинити родном и продуктивном, те да ће нови континент на тај начин добити господара који на прави начин уме да искористи расположиве ресурсе (Shohat 1991: 51–5). Такође, инсистирањем на девичанском статусу Америка, на изванредан начин је и 'брисано' постојање Индијанаца који су били првобитни насељеници како би се створио простор, и буквално и метафорички, за нови почетак с новим становницима.

Други аспект ове родне метафоре била је представа дивље, неприступачне, 'ничије' земље која пружа отпор освајању и насељена је дивљим, непријатељски расположеним људима. Једна од импликација оваквих представа била је да ће колонизација на изванредан начин 'припитомити' и дивљу земљу и њене дивље људе, те да ће приликом тог процеса употреба силе бити неопходна (Shohat 1991: 54). Оба поменута аспекта родних метафора су заправо представљала имплицитни позив на освајање употребом силе и пружала оправдање за такве поступке у виду користи, просвећења и напретка које би донела западноевропска цивилизација, при чему се потпуно превиђало уништење домородачког становништва и њихових култура и начина живота. Баш као што је у родним односима из датог периода било уобичајено, очекивано и пожељно да жена буде пасивна и прихвати вођство мудријег мушкарца, тако је и Нови свет и његови становници, приказани као жене, морао без поговора да прихвати вођство технолошки и културно напреднијих освајача.

Такође, у колонијалном дискурсу, женско тело се често користило као метафора за освојену земљу, а саме жене, баш као и не-Европљани, представљане су као део природе, а не културе: пасивне, без иницијативе, без разума, попут детета коме је потребно вођство и надзор (Loomba 1998: 152–60). Други чест тип представа о женама и домородачким народима јесу стереотипи о њима као превртљивим, опасним, дивљим, сексуално девијантним, анималним, ласцив-

ним, емотивним и ирационалним створењима налик животињама (Loomba 1998: 152–60). На овај начин се вршила јасна хијерархијска подела, при чему су се жене издвајале као инфериорни члан опозиције над којим је неопходно стално вршити контролу и надзор. Неке од честих првих представа новооткривеног континента биле су представе нагих индијанских жена, често у лежећем положају, окружене природним богатством, али и бруталним сценама канибализма, сакаћења и дивљаштва. Сврха оваквих представа била је успостављање корелације између тадашњих међуродних односа у западној Европи, у којима је жена представљана као пасивна и подређена мушкарцу, и нових односа између колонизатора и колонизованих, у којима би Индијанци требало да буду подједнако подређени, податни и инфериорни (Fischer 2005: 3–7).

Аналогија са женским телом које чека на храброг мушкарца освајача била је дубоко укореењена у тадашња схватања о разликама међу половима и прописаним 'мушким' и 'женским' улогама, односно улогама освајача и пасивног реципијента. Позната америчка професорка родних студија Ен Меклинток (Anne McClintock) назива ове честе метафоре „порно-тропима“ (porno-tropics) и тврди да су у књижевности која је пратила истраживања и освајања били честе представе монструозне сексуалности, оличене у телу егзотичних жена, која је претила да прогута истраживаче (1995: 21–5). Она у дискурсу просветитељства открива корелацију између мушко-женских односа и односа моћи; при чему се мушка, научничка и технолошки напредна страна метафорички повезује с агресивним продирањем, освајањем и откривањем тајни које скрива земља епитомизирана у телу жене (McClintock 1995: 21–5).

Кад је реч о начинима представљања жена европског порекла у култури и књижевности колонијалне Америке, приметно је да су ове представе биле дубоко прожете хришћанским, а нарочито протестантским тумачењем Библије. Још од Прве посланице Павла Коринћанима у којој се каже да жени није допуштено да говори у цркви и идеје Томе Аквинског да је жена поданик према природном закону, у нижем положају чак и од роба, у хришћанским земљама било је уврежено схватање о томе да за жену нема места у јавном животу (De Riencourt 1983: 147, 219). Идеја да је женино место у кући а њен задатак чедност и брига о породици свој врхунац је достигла крајем 19. века у викторијанском култу домаћице, али била је присутна и раширена у Енглеској и последично, њеним колонијама у Америци и пре појаве капитализма (Bradley 1992: 201–8), те је умногоме одредила начине представљања жена европског порекла у колонијалној књижевности и култури. Основне премисе ове идеологије јесу да је жена по природи пасивна, да јој је место у кући где ће се бавити пословима који не захтевају енергичност, такмичарски дух, стваралаштво, активно чињење, да је крхко биће коме је неоп-

ходна мушка заштита (Bradley 1992: 201–8). Такође, имајући у виду контекст колонијалне Америке и чињеницу да је тадашња и тамошња култура углавном била обликована протестантизмом и калвинизмом, позиција жене супруге и домаћице била је уједно и највиша позиција у друштву којој су се жене могле надати јер су припадници ових деноминација традиционално зазирали од жена на положају, до те мере да су неки историчари положај жена у колонијалној Америци упоређивали с положајем робова (De Riencourt 1983: 262–3).

Неке критичарке приметиле су дуализам представа о женама из колонијалне Америке. Наиме, жене су често представљане или као светице или као грешнице, односно као створења која су способна за врло брзе промене из једног у друго стање (Juster 2005: 66–72). Ово је нарочито било карактеристично за пуританску Нову Енглеску, где је и поред тога што се није инсистирало на библијској тези о урођеној грешној природи жене, постојало јасно изражено уверење да су жене склоније и подложније злу и посрнућу, па им је стога потребан појачан и константан надзор (Juster 2005: 66–72). Као типична женска одлика често су истицане и склоности оговарању и вербалним деликтима, која је врло често јавно кажњавана како би се сузбила наводна плаха и ирационална нарав жена (Juster 2005: 66–72). Импликација је била да је женама место у кући и да не би требало да јавно износе своје ставове јер су они, по дефиницији, сматрани инфериорним у односу на рационалне мушке ставове. Врло често су жене које су у свом понашању показивале неслагање с владајућим друштвеним (и верским) нормама приказиване на овај начин (Fisher 2005: 12–6), још од Ен Хачинсон (Ann Hutchinson) која је због јавног неслагања с владајућом пуританском калвинистичком идеологијом прогнана из Масачусетса 1637. године

И саме жене биле су творци представа о мањинским групама, али се њихова маргинализованост у друштву рефлектовала и на њихово стваралаштво. Критичари су сагласни у оцени да су у 16. и 17. веку у Европи (у периоду првих истраживања и оснивања колонија у Америци) мушкарци били убедљиво доминантна већина кад је у питању књижевно и укупно културно стваралаштво, а да су жене морале да се изборе за било какав културни простор, што је успевало само малом броју изузетно талентованих и школованих жена, припадница владајуће класе (Guild 2008: 426–7). Неке феминистичке критичарке иду чак толико далеко да америчко искуство и америчку канонску књижевност у потпуности изједначавају с мушкарцима (Fetterley 1998: 561). Кад се говори о женама као ауторкама, треба напоменути да и оне, иако ван главних културних токова и с позиције маргинализованих чланова друштва, исказују владајућа мишљења, вредности и идеје доминантне групе, али да, такође, њихова дела могу одражавати и противречне тежње које открива помно читање (Loomba 1998: 238).

Америка као жена: књижевност истраживања и освајања

Једно од најранијих метафоричних повезивања женских карактеристика с новооткривеним континентом била је представа о Америци као земљи девици. Још од првих списа истраживача, 'нови' континент описиван је као девичанско тло, упркос очигледним доказима да је већ увелико био насељен људима. Многи критичари који се баве овим периодом сматрају да је у књижевности истраживања и открића Колумбо увео троп „раја на земљи“, односно метафоричку везу између новооткривеног континента и идеалног места с обиљем на сваком кораку који само чека европске истраживаче (Shields Jr. 2005: 356–7). Представе о Америци као податној жени коју ће освојити европски мушки истраживачи, односно већ поменути порно-тропи засновани на родној подели улога и патријархалној перцепцији жене, нарочито су биле карактеристичне за истраживања Средње и Јужне Америке. Међутим, ови примери су важни и за контекст Северне Америке због тога што се у њима могу пратити обрасци представљања домородачког становништва који су се јављали и у енглеским колонијама и који су утицали на каснију политику односа према домородачком становништву.

Први који је употребио метафору девичанске земље био је Волтер Роли (Walter Raleigh 1596), који је за још увек неосвојену и неистражену територију Гвајане казао да јој „нису потрошени ни чедност ни плодно тло (...) Никад у њу није ушла ниједна војска, није је освојио ни поседовао ниједан хришћански принц“. Повезивањем Америке с нетакнутом девицом, колонизатори се позиционирају као активни освајачи, победници који први стижу на циљ. С друге стране, Америка је приказана као привлачна, нетакнута девојка, која ће своју плодну земљу радо даривати интересима енглеске империје. Такође, инсистирањем на девичанском статусу Америке намерно се превиђа присуство домородачког становништва, које се брише из званичног знања и историје, чиме се практично прекраја историја тако да почиње од доласка Европљана. Импликација је да је земља нетакнута и неексплоатисана, односно да ће је тек Енглези населити и употребити на прави начин. Овим се легитимизује потоње освајање и експлоатација, а релативизује одузимање земље од староседелца. Пошто је основна сврха овог Ролијевог извештаја пропаганда, односно привлачење што већег броја становника у нови свет и тај нови свет се представља као изузетно привлачна девица која само чека свог освајача. Роли такође помиње и наличје представе о податној девици: наиме, он се кратко осврће на сусрет с припадницама племена Амазонки за које каже да су „веома окрутне и крвожедне, нарочито према онима који дођу на њихову територију“ (Raleigh 1596). Иако је ово тек једна кратка белешка у читавом наративу, ипак се назире и друга страна представе о невиној и нетакнутој земљи која чека

да буде експлоатисана, а то је неприступачна и непријатељска пуста дивљина која прети да прогута. Ово је, рецимо, био чест троп у пуриганској литератури у новоенглеским колонијама.

Можда и најпознатија визуелна представа овог тропа о Америци као девици је цртеж уметника Страдануса³ из 16. века *Ошкриће Америке* (Слика 1). Централна места заузимају Америго Веспучи који, потпуно одевен, стојећи усправно, у руци држи барјак с крстом и астролаб као симболе хришћанске и технолошки напредне западне цивилизације, и готово нага фигура Индијанке која се одмара у љуљашци и представља новооткривени континент. Иза Веспучија се назире европски бродови, а он такође има мач у корицама. У позадини фигуре која представља Америку виде се дивље животиње и биљке типичне за амерички континент, али и сцена канибализма у којој учествују домороци. Америка је представљена као нага жена да би се нагласио контраст између рационалне европске цивилизације и путене домородачке културе окренуте животу у природи. Такође, сцена имплицира контраст између вредних Европљана и лењих домородаца који се ослањају искључиво на природне ресурсе, а не на своје умеће и рад. Чињеница да је Америка оличена у телу домородачке жене која пасивно лежи и готово не устаје да би дочекала Веспучија, као и већ поменута Ролијева метафора има за циљ да пренесе поруку да нови, нетакнути континент и његово становништво само чека на европску цивилизацију која ће га пренети из сна. Није без значаја ни то што је Веспучи усправан и одевен, а Америка је гола и у лежећем положају: језиком родне хијерархије се преноси порука да је у том односу Америка пасивна, путена и неука: за разлику од Веспучијевих, њене руке су празне, а европске силе су носиоци 'мушког' принципа који, како је већ речено, одликује активност, предузимљивост, рационалност и технолошка супериорност. Такође, на цртежу се назире и контрастне представе о новом свету: с једне стране, природа новог континента делује идилично и мирно, а с друге (у сцени која приказује домороце који пеку делове људског тела и у приказу застрашујућег и непријатељског лица дивље животиње у доњем десном углу) се види мрачна и негостољубива страна новог света.

³ Јан ван дер Страет, познат под именом Страданус, фламански уметник који је живео и стварао махом у Фиренци. Слика носи назив: *Ошкриће Америке: Веспучи схиже у Америку*. Иако је Веспучи углавном истраживао Средњу и Јужну Америку, Америка је био збирни назив за оба континента, те се метафора односи на читав нови свет.

Слика 1 Откриће Америке: Веспучи стиже у Америку,
 слика, Јан ван дер Страет, 1587–9.
 (*Discovery of America: Vespucci Landing in America Public Domain*)

Жене као крхке домаћице: родне улоге у пуританској колонијалној књижевности

Као што је раније већ напоменуто, феминистичка критика препознала је представе о женама као пасивним објектима који треба да следе мушко вођство као један од централних тропа западне културе и књижевности, па стога не чуди да су управо представе засноване на овој премиси биле честе и у књижевности и култури колонијалног периода.

Један од првих оваквих примера датира из 1638. године и може се наћи у често цитираном извештају „Вести из Америке“ Џона Андерхила (John Underhill), капетана Милиције колоније Масачусетс. Андерхил наводи да му је у сукобу с индијанским племеном Пиквот живот спасао шлем који га је супруга натерала да носи. Он користи тај инцидент да би исказао своје мишљење о пракси неких мушкараца у Новој Енглеској да „своје жене држе у сервилној покорности“ (Underhill 1638), уместо да их поштују и чувају као „крхке вазе“ (weaker vessels). Иако Андерхил хвали промућурност своје супруге и наизглед критикује доминантну већину, односно слободне⁴ мушкарце у Новој Енглеској, он одмах додаје да то не значи

⁴ Према законима Масачусетса, слободним мушкарцима сматрали су се чланови Цркве који су поседовали имовину (Saari 2000: 270).

да жене треба укључити у органе званичне власти већ повремено послушати њихове савете који се тичу практичног свакодневног живота. Управо кроз ове две опаске се види и став доминантне већине према женама у колонијалној Америци и открива њихова позиција у колонијалном друштву Америке. Жена припада домену породице и домаћинства и ту се њено мишљење тражи и вреднује, док у јавној сфери, било у званичним црквеним или цивилним властима, војсци, милицији, вођство и право на јавно исказивање ставова припадају мушкарцима. Метафора „крхке вазе“ представља одличну илустрацију тог патријархалног односа према коме се жене третирају с поштовањем докле год остају у оквирима прописаним црквеним и световним законима и схватањима проишавшим из тих закона. Такође, буквалан превод придева из поменуте фразе је „слабији“, што сведочи о томе да се на жене (и то оне које су поштоване у друштву) гледа и као на физички и као на интелектуално слабије чланове (брачне) заједнице.

Илустрација ове тврдње види се и у једној од мноштва гравура (Слика 2) којим се жене упозоравају да остану у оквиру сфера које су им прописане: „Држи се своје сфере“ (Keep within compass) јесте игра речи која значи и остани на правом курсу и буквално, остани у оквирима исцртаним шестаром. Иако је ова гравура из периода непосредно након проглашења независности САД (1785), она одражава и став према женама из колонијалног периода. Централна је фигура жене, која одевена у елегантну одећу стоји у башти која је очигледно резултат пажљивог узгајања, без икаквих наговештаја дивљине, док је читава сцена оивичена ивицама шестара и натписом: „Остани у оквирима и сигурно ћеш избећи многе невоље које су задесиле друге жене.“ И изглед жене и изглед баште асоцирају на рационалну контролу и прописани изглед који је резултат пажљиве бриге и неге без аспеката који на било који начин штрче или одударају. У горњим угловима ван централне композиције налазе се илустрације онога што представља пожељну алтернативу – боравак код куће и брига о деци и домаћинству уз поруку да је жена која поштује правила и одрекне се „својеглаве страсти“, односно понаша се сходно правилима о 'добром владању', не излазећи из прописане сфере, благословена да у миру и задовољству проводи дане и ноћи. Испод главне слике налазе се и упозорења шта се дешава с онима које одступе од прописаних норми: илустрације жене у затвору и жене која се препире с мушкарцима и бива ухапшена уз поруку да се треба клонити злих људи, а нарочито злих мушкараца. Импликација је да жене 'лаког морала' и/или оне које јавно исказују своје мишљење завршавају у затвору уз поруку: „Честита жена је круна на глави свога мужа.“ Као и Андерхилове „крхке вазе“, и ова представа редукује жене на два потенцијална аспекта: на светицу, која постоји искључиво у сфери домаћинства, понаша се у складу са

законима и нормама и служи као трофеј мужу, и на грешницу, која покушајима јавног деловања и кршењем норми које регулишу родно понашање одступа од прописаних оквира.

Слика 2 Држи се своје сфере, гравура, око 1785.

(Copyright: Winterthur, DE, Winterthur Museum & Country Estate. 1785–1795)

Најчувенији пример отвореног прогона жене због јавног исказивања мишљења које се није поклапало са званичним прописима у америчкој колонијалној историји је раније поменути случај Ен Хачинсон, једне од иконичних фигура ране Америке. Ова харизматична, образована и elokventна жена је због својих јавних коментара и тумачења проповеди пури-

танских свештеника које нису биле у складу са званичном религијом изведена пред суд и прогнана из колоније Масачусетс 1637. године (Saari 2000: 277). О њој сазнајемо из дневника једног од најзначајнијих верских вођа колоније Џона Винтропа (John Winthrop), који је оптужује за јерес, али као њен најопаснији недостатак наводи чињеницу да је Хачинсон уживала велики углед у друштву и због тога је могла имати велики број следбеника. Не именујући Хачинсонову, он говори о „изузетно лукавој жени која је привукла многе присталице и ученике... потпомогнута чаробњаштвом, блиским Ђаволу“ (Winthrop 1858: 239). Овде се види и пуритански начин размишљања: оно што се коси са званичним поретком се аутоматски приписује ђаволу и чаробњаштву.

Говорећи даље о јереси у Масачусетсу и инцидентима у којима су жене биле у главној улози, Винтроп наводи и случај жене коју идентификује само по имену њеног супруга – Оливерова жена. За њу каже да је по elokвенцији, жару и посвећености била далеко испред Ен Хачинсон, али да је била и веома сиромашна и без контаката у високим круговима, па самим тим није било неопходно прогнати је из колоније (Winthrop 1858: 338–40). Из овога се може закључити да су под строжом контролом и надзором биле жене из виших слојева друштва јер је њихово прекорачење друштвено постављених грани-

ца имало јачи одјек у друштву и посредно се рефлектовало и на њихове мушке партнере, а и на стабилност читаве заједнице. Такође, значајна је и сама чињеница да врховни ауторитет – Винтроп, и као писац и као вођа колоније приписује одређени идентитет Хачинсоновој, односно обележава другу жену искључиво као нечију супругу, на тај начин исписујући границе (не)дозвољеног понашања и прописујући норме понашања онима који су у инфериорном положају у погледу моћи. Винтроп такође наводи и пример кажњавања жене која је јавно критиковала одлуку суда и црквених старешина: она је најпре јавно избичевана, а затим је пола сата морала да на језику носи штипаљку као знак да треба да ћути у јавности (Winthrop 1858: 340). Поред бруталности која се и може разумети ако се сагледа у контексту оснивања колонија када је било неопходно сачувати дисциплину да би колонија уопште опстала, и јавног понижења, занимљив је и симболички аспект казне, као и њен повод. Жена је кажњена за своје јавно исказане речи, при чему је кључни аспект прекршаја управо чињеница да се усудила да јавно упути критику онима који су према важећим правилима изнад ње, не само у погледу друштвеног положаја већ и по интелектуалним способностима. Излазак из прописане сфере је оно што се кажњава, а не толико сâм прекршај.

Сличне тенденције ка ограничавању друштвеног постојања жена на сферу домаћинства могу се наћи у стиховима најпознатије пуританске песникиње из колонијалног периода Ен Бредстрит (Ann Bradstreet). Она је самом чињеницом да се као жена бавила песничтвом изазивала тадашње конвенције, па је објављивање њене збирке песама⁵ представљало догађај изузетне важности како у Новој Енглеској, тако и преко океана у самој Енглеској. Треба нагласити да је њена збирка песама објављена уз помоћ тадашњих челних људи колоније Масачусетс и да је њен положај у друштву као кћери и супруге два гувернера Масачусетса био неприкосновен, те да се није доводила у питање њена репутација и чињеница да се бави занимањем које није припадало 'женском' домену. Такође, Бредстрит се поезијом бавила из хобија, а улоге супруге и мајке су имале предност. И тематика песама је 'подесна' и у складу с пуританским уверењима и родним улогама тога доба: већина песама посвећена је љубави према богу, супругу, деци и породици. Ипак, на моменте провејавају и нешто другачији тонови. У једној од њених најпознатијих песама, *Пролој*, Бредстрит се управо дотиче теме подељених домена између мушкараца и жена и наводне неспособности жена да се (озбиљније) баве поезијом. Од првог стиха се инсистира на томе да је поезија која велича ратове, градове, и сличне подухвате који се перципирају као 'мушки' домен мушких песника, а да је женско перо неупоредиво слабије и много мање вешто. У једној строфи се чак чује и поклич који се може протумачити и као протест против устаљених родних улога:

5 *The Tenth Muse Lately Sprung Up in America*, први пут објављена 1650. године.

На мене се обрушавају зли језици
тврдећи да руци мојој игла за плетење боље пристаје,
и да само вређам праве песнике,
јер тако презрен и проказан женски ум је.⁶

Упркос бројним примедбама и отвореним признањима сопствене инфериорности у односу на мушке песнике, песникиња својом збирком песама и инсистирањем на писању као да показује и доказује да је надилажење прописаних родних улога и те како могуће. Слична идеја изражена је и у *Оди краљици Елизабети I*, у којој се краљичина достигнућа наводе као оповргнуће тврдње да жена не поседује интелектуалне способности да буде владарка. Иако би вероватно било превише тумачити ове стихове као побуну⁷, они ипак представљају сведочанство о положају жена у колонијалном Масачусетсу, али и шире, и то из пера жене која је била на прилично заштићеној и привилегованој позицији у друштву. Они иду у прилог тврдњи да је подела друштвених улога према полним карактеристикама умногоме одређивала судбину жена као мањинске групе у колонијалној Америци.

Директна илустрација пуританског схватања улога жене у колонијалном друштву Нове Енглеске јесте и *Приручник за ћерке Циона*, једног од најзначајнијих пуританских интелектуалаца Котона Медера (Cotton Mather), у коме се наводе пожељни и пригодни обрасци понашања за жене у зависности од њиховог статуса – девојке, супруге, удовице или неудате жене у зрелом добу. Интересантно је да је први критеријум за категоризацију жена управо брачни статус, односно статус у односу на мушкарца. Прва и најважнија карактеристика коју свака честита жена мора да има према Медеру је религиозност – апсолутно поштовање вере и њених постулата (Mather 1692: 20–2) – што подразумева трпељивост и стрпљивост у свакој ситуацији. Медер упозорава жене и да „не чине грех језиком“, односно да се не баве оговарањем ни приговарањем, што је „одлика њиховог рода још од Евиних дана“, као да и носе одећу без сувишних украса и прекрију све делове сем лица, које показује намеру, и руку, које показују рад (Mather 1692: 31, 49–50). Жени се препоручује да у друштвеном животу буде и невидљива и нечујна, јер је за њу резервисана сфера домаћинства и породице, а не јавног живота. Нарочито је занимљиво како Медер види добру супругу – она је свом мужу, односно господару, увек као Ракел, односно „питома овца чак и у стању највећег немира“, и чак и у ситуацијама када трпи насиље треба да стрпљиво подноси све муке и моли се Богу да за помоћ (Mather 1692: 80). Упркос овако стриктној категоризацији жена и строгим правилима пона-

6 Сви преводи су ауторкини.

7 Мада их неке феминистичке критичарке управо тако виде. За више детаља видети нпр. Ваут 2012.

шања, Медер ипак не осуђује читав женски род и у неколико наврата тврди да само зли језици оптужују све жене за склоност моралном паду, а да је заправо велика већина жена добра и побожна. Суштина је, међутим, у самом схватању тих појмова које подразумева хијерархије, предрасуде и дискриминаторно понашање. Порука која се шаље на овај начин је да се код жена похваљује и подржава само оно понашање које не излази из прописаних оквира.

Закључак

На основу анализираних примера може се закључити да су праксе представљања жена у књижевности и култури колонијалне Америке биле одраз водећих друштвених, верских, културних и родних ставова, те да су рефлектовале владајуће односе моћи и империјалне тежње оних који су били на позицијама моћи. У периоду истраживања, промотивна литература у функцији креативног запоседања Новог света и мапирања и писања нове историје и културе установила је образац представљања новооткривених земаља кроз метафоре плодне податне девице и неприступачне путене егзотичне дивљакуше. У основи оваквих представа било је најпре поједностављено схватање женске природе, а онда и жеља да се нови континенти прикажу у складу с империјалистичким циљевима. Метафора плодне девице имала је и своју политичку сврху: да нови континент прикаже као подесно место за оснивање нових колонија, а његове становнике као технолошки назадне, питоме и мирне будуће поданике. Доминантна већина је уписивала и потврђивала своје присуство у новом делу света истовремено прописујући идентитете и норме понашања мањинским групама.

Током периода колонизације Северне Америке и књижевност тога доба била је прожета владајућим ставовима углавном заснованим на постулатима протестантске (и нарочито калвинистичке) религије. Тако су жене приказиване строго у оквирима прописаних родних улога супруге и домаћице, док је свако јавно иступање жена осуђивано и представљано као нарушавање „природног“ (датог, дакле, непромењивог) поретка. Основна идеја овако конципираних пракси представљања заснивала се на хијерархијским поделами Стари/Нови свет, Европљани (Енглези)/домороци, мушкарац/жена, при чему се подразумевало да је сваки други члан опозиције инфериоран у односу на првог, те самим тим дужан да прихвати његово вођство и покровитељство. Жене су у патријархалној идеолошкој матрици повезиване с концептима пасивности, слабости, инфериорних интелектуалних способности и упитне моралности, тачније, упитне менталне снаге да се одупру искушењима сваке врсте. Тако су схватања да жена треба да буде пасивна, да прихвати вођство мушкарца, да не би требало да изражава своје ставове јавно

већ да увек зна „где јој је место“ (у кући), па и да је „по својој природи грешна“ повезивана с колонијалистичком политиком, друштвеном и културном организацијом и схватањима и превођена у представе које су се шириле различитим средствима. На овај начин су се уврежене родне хијерархије преносиле на друштвени, културни и политички контекст новоформираних колонија, а импликација је била да баш као што жена у кући треба да буде послушна супруга, тако и становници Новог света морају да без поговора прихвате вођство технолошки, а по (произвољној) аналогiji, и интелектуално и културно надмоћних.

На овај начин су представе о женама, чак и у ретким случајевима кад су саме жене биле аутори вршиле двоструку функцију перпетурирања водећих родних стереотипија и (п)одржавања политичке доминације владајуће мушке, беле, англосаксонске, протестантске већине.

ЛИТЕРАТУРА

- Baym, Nina (ed.). *The Norton Anthology of American Literature: Beginnings to 1820*. New York: W. W. Norton & Company, 2012.
- Bradley, Harriet. „Changing Social Structures: Class and Gender“. *Formations of Modernity*. Stuart Hall and Bram Gieben, (eds). Cambridge: Polity, 1992. 177–228.
- Bradstreet, Ann. *In Honour of that High and Mighty Princess, Queen Elizabeth*. 1650
- <https://rpo.library.utoronto.ca/poems/honour-high-and-mighty-princess-queen-elizabeth> [June 2018]
- Bradstreet, Ann. *The Prologue*. 1650.
- <https://www.poetryfoundation.org/poems/43705/prologue-56d22283c12e1> [June 2018]
- De Riencourt, Amaury. *Woman And Power In History*. Great Britain: Honeyglan Publishing, 1983.
- Eagleton, Terry. *Literary Theory*. Malden, MA, USA: Blackwell Publishing, 1996. [1983].
- Fetterley, Judith. „On the Politics of Literature“. *Literary Theory: An Anthology*. 2nd Ed. Julie Rivkin and Michael Ryan, (eds.). Malden, Mass.: Blackwell, 1998. 561–9.
- Fischer, Kirsten. „The Imperial Gaze: Native American, African American, and Colonial Women in European Eyes“. *A companion to American women's history*. Nancy Hewitt, (Ed). Malden, MA, USA: Blackwell Publishing, 2005. 3–19.
- Guild, Elizabeth. „Women as *auctores* in early modern Europe“. *The Cambridge History of Literary Criticism, Volume III, The Renaissance*. Christa Knellwolf and Christopher Norris, (eds.). Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2008. 426–32.

- Juster, Susan. „Sinners and Saints: Women and Religion in Colonial America“. *A companion to American women's history*. Nancy A. Hewitt (ed.). Malden, MA, USA: Blackwell Publishing, 2005. 66–80.
- Loomba, Ania. *Colonialism/Postcolonialism*. London: Routledge, 1998.
- Mather, Cotton *Ornaments for the Daughters of Zion*, 1692
<http://quod.lib.umich.edu/e/evans/N00500.0001.001?view=toc> [June 2016]
- McClintock, Ann. *Imperial leather: race, gender and sexuality in the colonial contest*. New York: Routledge, 1995.
- Miller, Perry. *The Puritans: A Sourcebook of Their Writings*. New York, USA: Harper Torchbooks, 1963.
- Raleigh, Walter. *The Discovery of Guiana*, 1596
 e-book, 2013. <http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/gutbook/lookup?num=2272> [June, 2016]
- Saari, Peggy. *Colonial America: almanac*. Vols. I&II. USA: U•X•L, an imprint of The Gale Group, 2000.
- Schramm, Karen. „Promotion Literature“. *The Oxford Handbook of Early American Literature*. Kevin Hayes (Ed). Oxford, UK: OUP, 2008. 69–92.
- Shohat, Ella. „Imaging Terra Incognita: The Disciplinary Gaze of Empire“. *Public Culture* 3. 2, Spring (1991): 41–70.
- Shields Jr., Thomson E. „The Genres of Exploration and Conquest Literatures“. *A Companion to the Literatures of Colonial America*. Susan Castillo and Ivy Schweitzer (Eds). Malden, MA: Blackwell Publishing, 2005. 353–368.
- Underhill, John. *Newes from America*, 1638
- Underhill, John and Royster, Paul, editor, „Newes from America; Or, A New and Experimentall Discoverie of New England; Containing, A True Relation of Their War-like Proceedings These Two Yeares Last Past, with a Figure of the Indian Fort, or Palizado“ (1638). *Electronic Texts in American Studies*. Paper 37. <http://digitalcommons.unl.edu/etas/37> [June 2016]
- Winthrop, John. *The History of New England, 1630--1649*. 1858 <https://books.google.rs/books?id=EpCMnK8Hk6QC> [June 2016]

ПРИЛОЗИ

Слика 1: *Ой̀криће Америке: Весѹчи сѹиже у Америку*, слика, Јан ван дер Страт, 1587–9. (*Discovery of America: Vespucci Landing in America*) Public Domain

Слика 2: *Држи се своје сфере*, гравура, око 1785. (*Keep within compass*) Copyright: Winterthur, DE, Winterthur Museum & Country Estate. 1785–1795

Ana Kocić Stanković

Representation of Women in Colonial North American Literature and Culture
Summary

The paper deals with various practices of representation of women in literature and culture of colonial America, rooted in the power relations of the era. Examples of such practices of representing both European and non-European women and their metaphorical implications are found and analyzed in fictional and non-fictional literature of the period of exploration and discovery, as well as in the literature and culture of North American colonies. The special focus of the analysis is on the functions and the original purpose of the texts, be it propaganda or sustaining the dominant religious and political narratives. We argue that the existing power relations as well as the cultural and historical contexts determined and shaped patterns of representation of women, mostly relying on their alleged passivity, helplessness, fickleness and lack of both intellectual and moral strength. The illustration for this argument is provided in the numerous examples from literature and culture of colonial America, in which gender metaphors are used to link the trope of the fertile virgin to the newly-discovered continent, or to express the prescribed gender roles of a lady or a housewife, or to stereotype women's (in)appropriate behavior as indicators of the general state of (im)morality in the colonies.

Keywords: American literature, colonial America, stereotype, gender studies, the Other, representation, postcolonial studies

Примљено: 17. 7. 2018.

Прихваћено: 1. 3. 2020.